

РОЗВИТОК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто розвиток та формування соціокультурної компетентності, а також введення соціокультурного компоненту в викладання іноземної мови. Мета статті полягає в тому, щоб бути професійно педагогічно компетентним, мати багатокомпонентний склад інтеграційних професійних знань і вмінь, що забезпечує усвідомлення вольових рішень, виконання творчих дій з конструювання процесу навчання й моделювання комунікативних зв'язків. З цього випливає, що соціокультурна компетентність дозволяє тим, хто спілкується іноземною мовою, відчувати себе практично рівними з носіями мови (по відношенню до культури), що є суттєвим кроком на шляху до оволодіння іноземною мовою. Фінальним етапом соціокультурної компетенції буде здатність студента оперувати необхідними знаннями-концептами та скоригувати свою поведінку ближче до поведінки, адекватної чи близької носіям мови.

Соціокультурна компетенція (*sociocultural competence*) – це знання, уміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні реалії.

Виходячи з цього можна зробити висновок, що на формування соціокультурної компетенції впливає низка чинників загальний розвиток, навчання, спілкування, взаємовідношення культури та мови, взаєморозуміння, культура спілкування, соціальне середовище, історія, культурна спадщина, пам'ятки архітектури, світогляд, самооцінка, спрямованість.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, діалог культур, національна культура, культурологічні знання, знання-концепти, носії мови, комунікативна компетенція.

Sociocultural competence

Annotation. The article is devoted the development and formation of sociocultural competence, and the implementation of sociocultural component in teaching foreign languages. The purpose of the article is to be pedagogically competent professional, multi-warehouse integration have professional knowledge and skills, providing awareness of voluntary solutions, creative action learning process design and simulation of communication links. It follows that the sociocultural competence allows those who communicate in a foreign language, feel almost equal to native speakers (in relation to culture), which is an essential step towards learning a foreign language. The final stage of sociocultural competence is the student's ability to operate with the necessary knowledge, concepts and adjust their behavior closer to conduct adequate or near native speaker.

The sociocultural competence (*sociocultural competence*) is the knowledge, the ability to use communication and knowledge of a foreign language socio-cultural realities.

According to this we make conclude that the formation of sociocultural competence has a number of factors affecting the overall development, education, communication, the relationship between culture and language, understanding the culture of communication, social environment, history, cultural heritage, monuments of architecture, philosophy, self-esteem, focus.

Key words: sociocultural competence, cultural dialogue, national culture, cultural knowledge, knowledge, concepts, media language, communicative competence.

Постановка проблеми. Об'єктивною потребою сучасної освіти є пошук оптимальних шляхів організації навчально-виховного процесу та пошук раціональних складників змісту навчання та його структури.

Мета статті. Бути професійно педагогічно компетентним, мати багатокомпонентний склад інтеграційних професійних знань і вмінь, що забезпечує усвідомлення вольових рішень, виконання творчих дій з конструювання процесу навчання й моделювання комунікативних зв'язків.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день набуває особливого значення комунікативний підхід навчання іноземної мови. Основним поняттям

якого виступає комунікативна компетенція. Поняття комунікативної компетенції ввійшло у науковий обіг у 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу на протигагу теорії мовної компетенції Н. Хомського. Н. Хомський пов'язував свою теорію здебільшого з ідеальними слухачами-співрозмовниками в однорідному мовному середовищі, з тими, хто знає мову на найвищому рівні й на кого не впливають такі психологічні чинники, як обмеженість пам'яті, увага та інтерес, помилки у використанні мовних знань у реальному спілкуванні. У центрі уваги Н. Хомського знаходилась характеристика можливостей абстрактних мовців продукувати певною мовою граматично правильно оформлені речення. А теорія

комунікативної компетенції Д.Хаймза спрямована на визначення того, що має знати мовець, аби бути компетентним у спілкуванні. На наш погляд, важливим чинником у ній є те, що наголошується на необхідності у навчанні мови зосереджуватися на комунікативних уміннях більше, ніж на знаннях граматичних структур.

Комунікативну компетенцію ми визначаємо як здатність людини розуміти та відтворювати іноземну мову не тільки на рівні фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування. З цих позицій, для мовленнєвого спілкування недостатньо лише знати систему мови на всіх її рівнях, володіти правилами породження речень, сконструйованих відповідно до граматичних норм, але й необхідно, крім того, адекватно завданням і ситуації спілкування здійснювати свій вплив на співрозмовника і відповідно до цього вживати мовленнєві висловлювання. А відтак комунікативну компетенцію ми розглядаємо як індивідуальну динамічну категорію, в якій відбивається єдність мови і мовлення.

В. Коккота подає таку модель комунікативної компетенції:

- 1) фонологічна компетенція;
- 2) лексико-граматична компетенція;
- 3) соціолінгвістична компетенція;
- 4) країнознавчі знання, навички й уміння, що

забезпечуються дискурсивною, ілокутивною та стратегічною компетенціями, тобто соціокультурна компетенція.

До країнознавчої компетенції він відносить і лінгвокраїнознавчу компетенцію – знання та правила використання таких іншомовних слів і висловів, що називають предмети, явища, факти, ідеї, яких або немає у своїй країні, або називаються вони інакше, тобто без еквівалентних слів та виразів [11, с. 10].

В. Топалова пропонує таку модель комунікативної компетенції:

- 1) країнознавча компетенція;
- 2) соціолінгвістична компетенція;
- 3) лінгвістична компетенція;
- 4) дискурсивна компетенція;
- 5) стратегічна компетенція;
- 6) ілокутивна компетенція [10, с. 11].

Аналіз наведених моделей комунікативної компетенції переконливо свідчить про те, що всі вони побудовані на засадах системного підходу, який передбачає дослідження комунікативної компетенції як системи, визначення її внутрішніх якостей, зв'язків і відношень. У межах такого підходу комунікативна компетенція, як будь-який системний об'єкт, допускає поділ на численні мікросистеми, у залежності від конкретних завдань, поставлених у дослідженні. Проаналізовані моделі комунікативної компетенції, як нам уявляється, є спробою описати й

пояснити складне явище «комунікативна компетенція» через виділення багатьох її елементів (мікросистем), серед яких суттєвими у більшості моделей є лінгвістична компетенція, соціолінгвістична компетенція, стратегічна компетенція.

Для методики навчання іноземних мов найбільш прийнятною, на нашу думку, є модель, запропонована В. Кокотою, який виділяє у складі комунікативної компетенції серед інших і країнознавчу компетенцію. Адже володіння країнознавчою та лінгвокраїнознавчою інформацією, навичками її адекватного використання є передумовою успішного та якісного спілкування, що, у свою чергу, є метою комунікативно-діяльнісного підходу до навчання іноземних мов, а також складовою спілкування як комунікативно-пізнавального процесу. Таке розуміння комунікативної компетенції передбачає якнайширше використання у процесі навчання іноземних мов автентичної інформації, багатої на фактичний матеріал, що безпосередньо стосується країни, мова якої вивчається. А це має забезпечувати стійкий пізнавальний інтерес до предмета та ефективне формування соціокультурної компетенції.

Без соціокультурної компетенції, іншомовне спілкування буде неефективним або взагалі не відбудеться. Комунікативна компетенція передбачає засвоєння екстралінгвістичної інформації, необхідної для адекватного спілкування і взаєморозуміння, що неможливе без принципової тотожності загальних відомостей комунікантів про оточуючу дійсність. Іншомовному спілкуванню сприяє також оволодіння культурними нормами поведінки як «способу життя» народу-носія мови. Іншими словами, у процесі навчання іноземної мови важливо залучати студентів до нової національної культури, побуту, традицій, соціальних відносин, а відтак формувати соціокультурну компетенцію, що забезпечить їм можливість брати участь у міжкультурній комунікації. Зауважимо, що сучасне розуміння міжкультурної комунікації (Н. Бориско, Л. Рудакова) як діалогу культур, кожна з яких являє собою складне утворення «культура-мова-особистість», сягає ще ідей В.Гумбольдта, Р.Якобсона, У.Вайнрайха. Сьогодні ці завдання стали ще більш актуальними та нагальними, про що свідчить і науковий інтерес до проблеми соціокультурної компетенції.

Таким чином комунікативна компетенція як сукупність мовленнєвої, мовної, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної, стратегічної, як здатність людини до іншомовного спілкування, бажання толерантно сприймати інших охоплює різноманітні тематичні сфери людської діяльності: власну особу та особу комуніканта, повсякденне життя, дозвілля, громадсько-політичний устрій, звичаї, національні та культурні традиції, галузі економіки, науки, освіти, культури, спорту, охорони

здоров'я, засоби масової комунікації та інформації, світ і всесвіт.

В державному стандарті щодо рівнів володіння іноземною мовою зазначається, що формування комунікативної компетенції пов'язано з соціокультурною компетенцією, іншими словами «вторинною соціалізацією». Без знань соціокультурного фону неможливо сформувати комунікативну компетенцію, навіть у обмежених рамках. Тільки культура у різних її проявах сприяє формуванню особистості [5, с. 8]. Тож, визначимо поняття соціокультурної компетенції.

Соціокультурна компетенція (sociocultural competence) – це знання, уміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні реалії. В свою чергу, соціокультурну компетенцію можна розділити на країнознавчу компетенцію, тобто знання про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, традицій) та лінгвокраїнознавчу компетенцію. Остання передбачає володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування. Без знання соціокультурного фону не можна сформувати комунікативну компетенцію навіть в обмеженій формі. Зараз велика увага приділяється тому, що навчання іншомовній культурі використовується не тільки як засіб міжособового спілкування, але і як засіб збагачення духовного світу особи на основі набуття знань про культуру країни мови (у різноманітніших її проявах), що вивчається.

На сьогодні майже усі погоджуються з тим фактом, що іноземна мова, разом з навчанням спілкуванню та підвищенням рівня загальної професійної культури, має також й значне виховне значення. В сучасних умовах – це готовність сприяти налагодженню міжкультурних зв'язків, представляти країну при міжкультурних інтеракціях, відноситись з повагою до духовних цінностей інших культур.

Тобто основна мета навчання іноземній мові може бути досягнута тільки за умови адекватного розвитку соціокультурної компетенції студентів. Мається на увазі те, що при формуванні комунікативної компетенції необхідно виховувати комунікативно активну особу, здатну забезпечити адекватне міжкультурне спілкування, діалог культур.

Діалог культур має на увазі знання власної культури та культури країни/країн мови, що вивчається. Під культурою ми розуміємо все те, що визначає стиль життя, що складався тисячоліттями, та характер мислення, національний менталітет, а не лише мистецтво, котре, в свою чергу, також є складовою частиною культури, відображає та формує її [5, с. 9]. Розуміння того, як географічне положення та кліматичні умови країни впливають на її побут, економіку та традиційні зв'язки, знання основних етапів розвитку історії, видатних подій та персоналій, релігійних вірувань та обрядів полегшує завдання

міжкультурного спілкування, вміння знаходити загальне та відмінне в наших традиціях та стилях життя, підтримувати діалог на рівних умовах. Соціокультурна компетенція є знаряддям виховання особи, що орієнтована на міжнародне спілкування, що усвідомлює взаємозв'язок і цілісність світу, необхідність міжкультурної співпраці у вирішенні глобальних проблем людства [8, с. 10]. Під час процесу вивчення мов міжнародного спілкування в Україні все більше поширюється комунікативний метод, який здатний підготувати студентів до спонтанного спілкування іноземною мовою. При цьому особливу роль має соціокультурний компонент змісту навчання як чинник, котрий в багато чому визначає та обумовлює використання мови в конкретних ситуаціях, а також впливає на іншомовну комунікативну компетенцію студентів.

З розвитком та поширенням комунікативного методу значно більше уваги почало приділятися використанню мови в певних соціальних та культурних ситуаціях. Західні моделі комунікативної компетенції розглядають соціокультурний компонент у якості допоміжної соціолінгвістичної компетенції. Наприклад, знання норм поведінки, цінностей, правил спілкування необхідне для вибору вірного регістру мовлення. Країнознавча обізнаність необхідна для вірної інтерпретації того, що відбувається в конкретній ситуації в іншокультурному середовищі. Незнання соціокультурного контексту та відсутність стратегії з заповнення інформаційних прогалин можуть виявитися значущими чинниками при комунікації з носіями мови.

Соціокультурна компетенція дозволяє тим, хто спілкується іноземною мовою, відчувати себе практично рівними з носіями мови (по відношенню до культури), що є суттєвим кроком на шляху до оволодіння іноземною мовою. Фінальним етапом соціокультурної компетенції буде здатність студента оперувати необхідними знаннями-концептами та скоригувати свою поведінку ближче до поведінки, адекватної чи близької носіям мови. Зміст соціокультурного компонента навчання іноземній мові розглядається як: засіб соціокомунікації, національна ментальність та національний добуток. До складу терміну «соціокомунікація» входять сукупність прийомів та засобів усної та письмової передачі інформації представниками певної культури та субкультури. До них відноситься мова, до якої ми включаємо специфічні відмінності між існуючими мовними варіантами. Ці відмінності можна побачити на лексичному, граматичному, фонетичному рівнях. Також сюди можна віднести: мова жестів, звуків та невербального спілкування, а до особливостей письмової комунікації – правила написання дат, звертань, адрес тощо.

Національна ментальність – це спосіб мислення представників певної культури чи субкультури, яка й визначає її поведінку та очікування

подібного з боку інших. Ментальність країни мови, що вивчається, розглядають в трьох вимірах: загальному, ситуативному та культурному самовизначенні. До загальних характеристик відносять 3 компоненти: знання, поведінку та відношення. Яскравими прикладами цих компонентів можуть бути свята, традиції та звичаї носіїв мови. Ситуативні характеристики можуть включати установку ментальності, сприйняття та вираження. Говорячи про ментальність, треба згадати ще один елемент – культурне самовизначення, до складу якого можуть входити всі загальні та ситуативні характеристики. Національний добуток, який є частиною соціокультурного компоненту, – це такі культурні напрямки, як наука та мистецтво, історія та релігія, національні парки та історичні заповідники. Метою соціокультурного навчання засобами іноземної мови буде ознайомлення студента з тою частиною національного добутку, про яку знає і якою пишається носій мови. Необхідно також продемонструвати культурну цінність національного добутку, котрий є фоном для національних та соціокультурних знань-концептів.

Ще значну роль у формуванні уявлень про культуру країни мови, що вивчається, буде відігравати також чинники рідного соціокультурного середовища, які необхідно враховувати при розробці моделей спільного вивчення мови і культури. Іншими словами, сформованість в студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, «що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що і носій мови, і досягти у такий спосіб повноцінної комунікації» [2, с. 4]. Оскільки основним об'єктом є не країна, а фонові знання носіїв мови, їх вербальна та невербальна поведінка в актах комунікації, їх культура в загальному, то можна сказати, що на фоні соціокультурного компоненту студенти формують знання про реалії та традиції країни, включаються в діалог культур, знайомляться з досягненнями національної культури з позиції розвитку загальнолюдської культури.

Формування соціокультурної компетенції у зв'язку з навчанням іноземної мови має на меті

передачу студенту мінімуму фонових знань, якими володіє носій мови. Це певною мірою нагадує акультурацію, проте набуття знань про культуру іншого народу в лінгвокраїнознавстві відрізняється від цього процесу. Той, хто вивчає іноземну мову, залишається носієм власної культури, але його фонові знання збагачуються, набуваючи елементів культури країни, мова якої вивчається. Таким чином, як особистість він стає певною мірою носієм світової культури і починає краще розуміти та цінувати власну культуру.

Введення соціокультурного компоненту в викладання іноземної мови зумовлено декількома факторами, основним з яких є нерозривність понять мова та культура. По-друге, особливості психічної діяльності людини вимагають формування соціокультурної компетенції для того, щоб забезпечити адекватну реакцію людини на іноземну культуру. Через чутливість до соціальних конвенцій (правил ввічливості, норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, класами та соціальними групами, лінгвістичних кодифікацій деяких основних ритуалів у житті суспільства) соціолінгвістичний компонент пронизує весь процес спілкування між представниками різних культур, навіть тоді, коли його учасники не усвідомлюють його впливу [4, с. 10].

Отже, на формування соціокультурної компетенції впливає низка чинників загальний розвиток, навчання, спілкування, взаємовідношення культури та мови, взаєморозуміння, культура спілкування, соціальне середовище, історія, культурна спадщина, пам'ятки архітектури, світогляд, самооцінка, спрямованість. Оскільки нашою метою є оволодіння національною культурою, це передбачає не тільки засвоєння культурологічних знань (фактів культури), але і формування здатності і готовності розуміти ментальність носіїв мови, яка вивчається, а також особливості поведінки народу цієї країни. Мова має вивчатися як елемент культури, який дозволяє, застосовувавши досвід поколінь, здійснювати вплив на формування національної культурної ситуації [7, с. 10].

Література:

1. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. – Cambridge University Press, 2001. – 260 p.
2. Аббасова Р.К. Формирование научных понятий у старшеклассников на основе межпредметных связей (гуманитарный цикл): Автореф. ... канд. пед. наук / Казахский гос. пед. ун-т им. Абая. – Алма-Ата, 1991. – 25 с.
3. Азимов Э. Г., Щукин А.Н. Словарь методологических терминов (теория и практика преподавания языков). – Санкт-Петербург: «Златоуст», 1999. – с. 333.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: УЗМН, 1998. – 204 с.
5. Болтівець С. Іван Огієнко: мова як вираження національної психіки, душі і совісті народу // Дивослово. – 1994. – № 7. – С.23-27.
6. Виготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.3. Проблемы развития психики/ Ред. А.М. Матюшкина. – М.: Пе-дагогика, 1983. – 368 с.
7. Державний освітній стандарт з іноземної мови (загальна середня освіта). V-IX класи (проект, 2-га редакція) / Під кер. С.Ю. Ніколаєвої: – К.: Ленвіт, 1998. – 32 с.

8. Запороженко А.П. Обучение устной подготовленной монологической речи на 1 курсе факультета английского языка: Дис . канд. пед. наук: 13.00.02. - К.,1971.-212 с.
9. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе – М.: Просвещение, 1991. – 369 с.
10. Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В., Березенська Л.І. Your English-Speaking world. Sound Land. Методичний посібник для вчителів іноземної мови початкової школи. – К.: Контекст, 2004. – 164 с.
11. Коваленко О.Я. Про вивчення іноземних мов у 2007-2008 н.р. Методичні рекомендації // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 3. – С.7.